

методическими изданиями. Проанализированы мемуары деятелей украинского национально-освободительного движения, которые дают некоторое представление об общественно-политической жизни в Украине в то время и взгляды различных слоев населения на процессы украинизации школы и обучения на основании украиноязычных учебников и пособий.

Ключевые слова: *источники, архивные фонды, мемуары, периодическая пресса, Украинская национально-демократическая революция, украинская школа, учебники, издательство, издательская деятельность.*

Одержано 17 червня 2014 року

УДК 378.6 (477.4)“19”

В.В.Покалюк

Архівні джерела про сільськогосподарські виші Правобережної України на початку 20 рр. ХХ ст.: структурні зміни, формування викладацького та студентського складу

У статті на основі архівних джерел, насамперед Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, показано процеси структуризації сільськогосподарських інститутів на початку 1920-х рр., які створювалися на базі колишніх університетів, інститутів (Київський ветеринарно-зоотехнічний та Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститути). Водночас, технікуми організовувалися на базі дореволюційних середніх технічних і агрономічних шкіл (Сутиський, Могилів-Подільський сільськогосподарські, Кам'янець-Подільський сільськогосподарський технікум імені Карла Лібкнехта, Маслівський насінньово-сортивничий технікуми, Кам'янець-Подільський технікум цукроваріння). Автор на конкретних прикладах зобразив діяльність дорадчих органів у сільськогосподарських вишах, які допомагали керівникам у справі управління закладом, зокрема вони брали участь у роботі різних комісій, виконували окремі доручення, складали звіти, кошториси, доповіді. Досліджується структурні зміни у конкретних навчальних закладах: інститути поділялися на факультети, а технікуми на відділи. Автор показав процес формування професорсько-викладацького колективу, дослідив їхній персональний, кількісний та якісний склад, діяльність приймальних комісій, які склалися з представників губернських партійних комітетів, органів професійної освіти, ради профспілок, комітету незаможних селян. Значну увагу приділив

з'ясуванню кількісного складу студентської молоді, довів, що кількість студентів в різні роки не була сталою. Певний інтерес викликають дані про освітній та віковий ценз студентства.

Ключові слова: *інститут, технікум, факультет, відділ, студент, професор, викладач.*

На початку 20-х рр. ХХ ст. значних реформувань вища зазнала освіта в Україні. Реформаційні процеси значно торкнулися й сільськогосподарської освіти. Сільськогосподарські інститути (СГІ) створювалися на базі колишніх університетів, інститутів, а технікуми організовувалися на базі дореволюційних середніх технічних і агрономічних шкіл [2].

Зокрема, 10 червня 1921 р. ветеринарний факультет Київського політехнічного інституту перетворили в Київський ветеринарно-зоотехнічний інститут [4, арк. 24]. Першим його ректором був професор В.Ліндерман, який обіймав цю посаду до 5 травня 1922 р. 3 3 червня 1922 р. інститут очолив професор Х.З.Омельченко [4, арк. 24 зв.].

У зв'язку з реорганізацією Кам'янець-Подільського державного українського університету з 1 червня 1921 р. почав діяти сільськогосподарський інститут. У 1921–1926 рр. керівництво інститутом здійснював професор М.М.Баєр [9, арк. 6].

Влітку 1920 р. було створено Сутиський сільськогосподарський технікум імені Тараса Шевченка. Відповідне розпорядження видала 20 серпня колегія губпрофосвіти Поділля. Заклад дислокувався в с.Сутиска Тиврівського повіту на Вінничині [6, арк. 43; 8, арк. 2]. Першим його керівником значився Ф.П.Приймак, який обіймав цю посаду до серпня 1923 р. 3 1 вересня 1923 р. по лютий 1924 р. технікум очолював Є.Д.Домбровський, а з лютого по грудень 1924 р. директором був Ф.А.Кондрацький [6, арк. 2 зв.; 8, арк. 817]. 23 серпня 1920 р. колегія губпрофосвіти Київщини видала розпорядження про відкриття в с.Маслівка Шевченківської округи Канівського повіту насіннєво-соргівничого технікуму [7, арк. 13], директором якого на початку 20-х рр. був І.І.Троцький [7, арк. 16 зв.]. 25 січня 1921 р. на базі міської технічної школи виник Кам'янець-Подільський технікум цукроваріння. Директором закладу працював доцент О.М.Городецький [10, арк. 29]. Влітку 1921 р. започаткували Могилів-Подільський сільськогосподарський технікум. Відповідно до розпорядження колегії губпрофосвіти Поділля від 8 серпня 1921 р. виш мав функціонувати в с.Немія Яришевської волості Могилів-Подільського повіту [5, арк. 9, 18]. Першим директором технікуму на початку 20-х рр. значився Ю.Г.Борисів [5, арк. 9]. 1 листопада 1922 р. згідно з рішенням губпрофосвіти Поділля технікум цукроваріння, шляхом злиття існуючих в Кам'яниці трьох технікумів – агрономічного, цукрового та кооперативного, ввійшов до складу нового навчального закладу – Кам'янець-Подільського сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта. Своє існування заклад розпочав 1 грудня 1922 р. Його основним завданням була підготовка фахівців-практиків у галузі сільського господарства [3, арк. 1]. Керівником закладу був директор колишнього агрономічного технікуму М.Г.Шнес [3, арк. 17].

У сільськогосподарських вишах функціонували дорадчі органи, які допомагали керівникам у справі управління закладом. Їхні члени брали участь у роботі різних комісій, виконували окремі доручення, складали звіти, кошториси, доповіді тощо. Так, у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті спочатку вищим органом була Організаційна комісія в складі ректора В.Ліндермана, ветеринарних лікарів А.К.Скороходька, М.Леонтовича, С.П.Амітрова, Нуромського, В.Стелецького, яких обрали на загальноміських зборах ветлікарів та ветфельдшерів, а також професорів Київського політехнічного інституту В.П.Устьянцева та В.Колкунова. Після введення в дію нового “Положення про вищі школи України” від 25 липня 1921 р. та згідно з відношенням Укрголовпрофосвіти від 7 жовтня 1921 р. Оргкомісія скасовувалася та було затверджено новий орган – бюро інституту, у складі ректора В.Ліндермана, проректора професора В.П.Устьянцева, декана ветеринарного факультету А.К.Скороходька та секретаря бюро М.Леонтовича [4, арк. 24 зв.].

Вищим органом Кам’янець-Подільського СГІ значилася Науково-шкільна рада, яка була утворена 12 травня 1921 р. І головою обрали приват-доцента О.М.Полонського. Вона складалася з усіх викладачів і представників від студентства [9, арк. 26].

Вищим органом в технікумах був комітет технікуму, до якого входили директор, завідувачі відділів та секретар [2, арк. 6].

У ході реформування сільськогосподарських вишів змінювалася їхня структура. Зокрема, Київський ветеринарно-зоотехнічний інститут об’єднував два факультети – ветеринарний та зоотехнічний [4, арк. 24 зв.]. Існували також факультетські комісії, комісії по заміщенню вакантних посад на кафедрах, наукова рада, кафедри – зоогігієни (завідувач кафедри проф. А.К.Скороходько), нормальної і патологічної анатомії (проф. С.П.Дуброва) та хірургії (доц. К.М.Шевандін) [4, арк. 15]. Кам’янець-Подільський сільськогосподарський інститут у своїй структурі мав лише один агрономічний факультет, який готував агрономів-організаторів [8, арк. 6]. У Могилів-Подільському сільськогосподарському технікумі було два відділи – рільничий та овочевий [5, арк. 9]. Кам’янець-Подільський технікум цукроваріння мав відділ цукроваріння, що готував техніків цукроваріння [10, арк. 27 зв.]. До складу Кам’янець-Подільського сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта входили відділи – агрономічний та сільськогосподарської технології [3, арк. 1]. У структурі Маслівського насінньовосортівничого технікуму функціонували відділи – селекції та насінництва [7, арк. 13 зв.]. У структурі Сутиського сільськогосподарського технікуму діяло три відділи – садівництва і городництва, насінництва та бджільництва [6, арк. 2].

Поступово формувався викладацький колектив. Наприклад, у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті у 1921–1922 навчальному році (н.р.) працювали 12 професорів (В.Ліндерман, Х.В.Омельченко, В.П.Устьянцев, Делоне, Черняхівський, Гермайзе, В.Колкунів, В.І.Стелецький, С.П.Дуброва, П.О.Кучеренко, В.Ю.Чаговець, І.І.Клодницький), 5 лекторів, 8 асистентів, 2 прозектори, 10 лаборантів [4, арк. 12]. У 1923–1924 н.р. тут були 1 академік

(О.В.Фомін), 27 професорів (В.Ліндерман, Х.В.Омельченко, В.П.Устьянцев, Делоне, Черняхівський, Гермайзе, В.Колкунів, В.І.Стелецький, С.П.Дуброва, П.О.Кучеренко, В.Ю.Чаговець, І.І.Клодницький, А.К.Скороходько, П.І.Сперанський, М.Леонтович, Савицький, Клісенко, Кучеренко, Слесаревський, Калкатін, С.П.Амітров, Стелецький, Доманицький, Качаловський, Щербина, Канторов, Цешківський), 10 доцентів (І.М.Фалєєв, П.Євтушенко, К.М.Шевандін, В.В.Боровський, Малченко, А.Г.Терниченко, Бобирь-Бухановський, В.П.Плужник, Іваниця, Селецький), 14 асистентів та 2 прозектори [4, арк. 27].

У Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті трудилися 20 професорів (М.М.Баєр, С.І.Назаревич, І.А.Олійник, М.Т.Герашенко, О.М.Полонський, Н.Т.Гаморак, В.П.Храневич, В.П.Живан, С.А.Плюйко, О.В.Кравцівський, С.М.Красніков, С.І.Городецький, Е.Н.Сердюк, М.О.Пахарь, О.С.Мельник, А.Ф.Папенгут, А.А.Оленич, М.Журавський, Б.К.Дудолькевич, Р.Р.Заклинський), 7 доцентів (М.Л.Бернацький, О.М.Городецький, П.Доброніченко, М.А.Степовський, А.С.Волощук, Ю.А.Олійник, Є.Шташевський), 9 асистентів (Д.О.Богацький, В.П.Васильєв, Ш.Г.Гольдберг, А.П.Добуш, А.Г.Михайловський, О.В.Мішневський, К.З.Мілотченко, Д.О.Плевако, П.А.Сованський), 3 лаборанти (Г.М.Андрусевич, Т.Т.Падалка, В.І.Пальчевський) [9, арк. 8]. СГІ намагався поповнити свій викладацький склад кваліфікованими професорами, доцентами, асистентами. Перед прийомом на роботу претенденти мали відчитати дві пробні лекції одну з яких обирали на свій розсуд, тематику іншої визначав інститут. Зокрема, випробування перед прийняттям на роботу пройшли доценти М.Л.Бернацький, О.М.Городецький, П.Доброніченко [9, арк. 26]. Великою втратою для інституту стала смерть професорів Е.Н.Сердюка (12.11.1921 р.), М.О.Пахаря (23.05.1922 р.), А.Ф.Папенгута (20.02.1923 р.), А.А.Оленича (26.05.1923 р.), О.М.Городецького (20.06.1923 р.) [9, арк. 35].

У Могилів-Подільському сільськогосподарському технікумі викладацький колектив складався лише з 5 викладачів (Ю.Г.Борисів, К.Л.Захаревський, І.Г.Копестинський, М.В.Кривинюк, О.В.Лянківський) [5, арк. 9 зв.]. Таким чином технікум потребував зміцнення викладацького колективу [5, арк. 11]. У Сутиському сільськогосподарському технікумі спочатку викладали 16 педагогів (Ф.П.Приймак, Є.Д.Домбровський, Ф.А.Кондрацький, М.П.Покутній, О.М.Соломоновський, Ф.О.Рой, В.І.Старонкевич, М.А.Корницький, Ф.Я.Зарчбоя, К.А.Клейст, В.А.Стафіянок, П.О.Кушніренко, М.А.Карницький, М.Ц.Лучинський, К.С.Гуменко, А.З.Мойсенко) [6, арк. 3 зв.], [8, арк. 817 зв.]. У 1923–1924 н.р. у виші працювали 26 викладачів [8, арк. 814]. У Маслівському насінньовосортівничому технікумі нараховувалося 16 викладачів (І.І.Троцький, В.І.Іванів, М.Г.Логінов, М.П.Луховський, Д.К.Лоріонов, І.В.Ліндерман, А.П.Єрмоленко, С.О.Юдін, В.А.Семко, Д.Ф.Козловський, С.Ф.Козловський, А.С.Молостов, М.П.Масамтін, П.Т.Марченко, І.М.Шмінке, Д.Я.Трухан) [7, арк. 16 зв.].

У Кам'янець-Подільському технікумі цукроваріння викладацький колектив складався з кваліфікованих викладачів, які в свій час здобули вищу освіту в Петроградському, Томському, Київському університетах, Київських політех-

нічному і промисловому інститутах та Харківському технічному інституті. Серед них – 3 доценти (О.М.Городецький, Н.К.Бернацький, С.М.Красніков, та 27 викладачів (І.Н.Романкевич, В.Ф.Білошеїн, О.М.Адамович, К.Ф.Анціпо-Чікуньська, Ф.О.Лисенко, В.Є.Ус, Г.І.Пендовський, В.М.Роговський, Є.Я.Козинець, О.Д.П'янків, В.П.Васильєв, Є.Лукашевич, Л.Бачинська, С.Білешицький, Г.Чорнописський, І.Бучак, П.Калінський, О.Набовчук, І.Богущ, А.П.Мілославський, Л.В.Мілославська, К.Ковальський, Д.Ган, Є.Я.Козинець, Павловський, М.Г.Шнес, В.Ямпільський) [10, арк. 29]. Викладацький склад Кам'янець-Подільського сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта складався з викладачів розформованих закладів, а також висококваліфікованих фахівців в сільськогосподарській галузі. Серед них – 2 доценти (О.М.Городецький і С.М.Красніков), та 15 викладачів М.Г.Шнес, І.Н.Романкевич, В.П.Василів, Д.О.Плевако, О.М.Адамович, О.А.П'янків, В.Х.Білошеїн, А.П.Пендовський, Л.В.Мілославська, К.В.Ковальський, Є.А.Кочинець, А.П.Мілославський, Т.В.Крамаренко, С.К.Наговчук) [3, арк. 17].

Значна увага у вишах приділялася формуванню студентського складу, для чого створювалися приймальні комісії в складі представників губернських партійного комітету органів професійної освіти, ради профспілок, комітету незаможних селян (КНС), які враховували рівень освіти і соціальне походження абітурієнтів, відбирали потрібну кількість молоді. Прийом студентів здійснювався по направленнях КНС і профорганізацій з вступними випробуваннями. Вихідці з родин поміщиків, буржуазії, колишніх військовослужбовців царської та української армій взагалі не допускались до вишів. За плановим відбором пролетарського студентства стежив політкомісар. Від студентів вимагали достатніх знань з мови, літератури, математики, історії. У той же час майбутні студенти не мали належної навчальної підготовки. В зв'язку з цим при вишах функціонували підготовчі курси [2, с. 7].

Окремі архівні документи повідомляють про кількісний склад студентської молоді. Так, в Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті у 1921–1922 н.р., на першому курсі налічувалося 133 студенти, на другому – 36 [4, арк. 27 зв.]. Після нового набору молоді на 1 жовтня 1922 р. у виші вже студіювали 218 осіб: на I курсі – 136 осіб, II-му – 61, та на III-му – 21 (на ветеринарному факультеті – 17 осіб, зоотехнічному – 4) [4, арк. 34 зв.]. У Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті кількість студентів в різні роки не була сталою. Так, у 1920–1921 н.р. у виші нараховувалося 424 особи, у 1921–1922 н.р. – 230, 1922–1923 н.р. – 282, 1923–1924 н.р. – 313 [9, арк. 83]. У Могилів-Подільському сільськогосподарському технікумі навчалися переважно студенти з Подільської губернії [5, арк. 14 зв.]. У 1921–1922 н.р. тут здобували освіту лише 7 осіб. Цікаво, що перед початком навчального року заяви про бажання навчатися у закладі подали лише 9 осіб. На початку 1922–1923 н.р. на підготовчому курсі навчалися 14 осіб, I-му курсі – 7. У 1923–1924 н.р. – студентський і слухацький контингент становив вже 57 осіб (підготовчий курс – 16 осіб, I-й курс – 25, II-й – 16) [5, арк. 9 зв., 19, 30]. У Сутиському сільськогосподарському технікумі навчалися

переважно студенти з 4-х повітів Вінницького, Брацлавського, Жмеринського та Ямпольського [6, арк. 3]. При виші діяли підготовчі курси. У 1922–1923 н.р. тут проходили підготовку 28 осіб, а у 1923–1924 н.р. – 27 [6, арк. 8 зв., арк. 59 зв.]. Станом на 1 жовтня 1922 р. у виші здобувало освіту 83 особи. З них на першому курсі 26 осіб, II-му – 33, III-му – 24. На 1 жовтня 1923 р. було 132 студенти, у т.ч. 56 першокурсників, 43 другокурсників, 33 третьокурсників [6, арк. 1, арк. 59 зв.]. У 1924 р. навчався 131 студент [8, арк. 816]. У Маслівському насіннєво-сортівничому технікумі станом на 1 жовтня 1923 р. у виші студіювало 107 осіб, у т.ч. на першому курсі 36 осіб, II-му – 37, III-му – 34. На 1 жовтня 1924 р. навчалось 125 осіб, відповідно 42, 32, 51 [7, арк. 17]. У Кам'янець-Подільському сільськогосподарському технікумі навчалися переважно студенти з Поділля та Полтавщини [3, арк. 5]. Їх кількість в різні роки не була сталою. Так, у березні 1923 р. в технікумі навчалось 106 осіб, з яких на підготовчому курсі – 35 осіб, I-му – 29, II-му – 22, III-му – 20 [3, арк. 35]. У Кам'янець-Подільському технікумі цукроваріння навчалися переважно студенти з 3-х повітів Подільської губернії – Кам'янецького, Прокурівського та Ушицького. Були у технікумі і студенти з Харківської та Полтавської губерній [10, арк. 27]. У 1920–1921 н.р. тут навчалось на підготовчому курсі 37 осіб, I-му курсі – 21, II-му – 9, III-му – 6, а на початку 1921–1922 н.р. – відповідно 45, 29, 22, 9, у 1922–1923 н.р. – 39, 32, 25, 20 [10, арк. 28].

До вступу у вищі навчальні заклади студенти отримували певну освіту. Так, до вступу у Київський ветеринарно-зоотехнічний інститут домашню освіту здобули 10 осіб, середню – 23, трудову школу закінчили 14 осіб, профшколу – 33, ветеринарну школу – 19, технікум – 2 та робітничий факультет – 1 особа [4, арк. 34 зв.]. У Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті у 1922 р. до вступу у виш трудову школу закінчили 8 осіб, середню – 99, неповну середню (5–7 кл.) – 38, професійну школу – 69, технікуми – 4, домашню освіту здобула 1 особа [8, арк. 17]. Серед студентів Кам'янець-Подільського сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта нараховувалося – 65 осіб, які були випускниками трудових шкіл середньої – 5, неповної середньої (5–7 кл.) – 36 [3, арк. 36].

За віковим цензом у Київський ветеринарно-зоотехнічному інституті навчалися особи віком від 18 до 30 і більше років. Переважну кількість становили студенти віком 23–25 років – 52 особи, 21 р. – 30, 20 р. – 29, 26–28 р. – 27, 22 р. – 24, більше 30 р. – 20, 29–30 р. – 12, 19 р. – 12 та 18 р. – 7 осіб [4, арк. 35 зв.]. У Сутиському сільськогосподарському технікумі у 1922–1923 р. переважну кількість становили особи віком 20 р. – 16, менше 18 р. – 15, 23–25 р. – 12, 21 р. – 12, 19 р. – 12, 18 р. – 9, 26–28 р. – 2 [6, арк. 1 зв.]. У Кам'янець-Подільському технікумі цукроваріння у 1922 р. студіювали особи від 16 до 25 і більше років. Найбільше було осіб віком 18 р. – 27 осіб, 16 р. – 26, 17 р. – 19, 19 р. – 16, 20 р. – 11, 21 р. – 6, 24 р. – 4, 23 р. – 3, 22, 25 і більше років – по 2 особи [10, арк. 7]. У Могилів-Подільському сільськогосподарському технікумі навчалися особи від 16 до 23 років [4, арк. 30].

Таким чином, аналіз архівних документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також наявних матеріалів, дає змогу прослідкувати процес виникнення сільськогосподарських вишів їх структури, викладацький склад та формування студентського контингенту.

Список використаних джерел і літератури

1. Тарнавська, С. В. Мережа та структура вищих навчальних закладів УСРР в 1920–1933 роки / С. В. Тарнавська // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. – Вип. 50 (8). – К., 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
2. Шевчук, В. К. Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках / В. К. Шевчук – К.: Вид-во АН УРСР, 1963.
3. Центральный державный архив вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 2, спр. 1066.
4. Там само, спр. 1078.
5. Там само, спр. 1098.
6. Там само, оп. 3, спр. 206.
7. Там само, спр. 214.
8. Там само, спр. 378.
9. Державний архів Хмельницької області, ф. Р. 195, оп. 1, спр. 9.
10. Там само, ф. Р. 1405, оп. 1, спр. 10.

Vadym Pokalyuk

Archival sources of agricultural universities of Right-Bank Ukraine in the early 1920s of XX century .: structural changes, the formation of teachers and students

The article shows structuring processes of agricultural institutes in 1920s, which were created from former universities and institutes (Kyiv Veterinary and Zootechnical and Kamenetz-Podilskiy agricultural institutes), based on archive sources, first of all Central state archive of public authority and governance of Ukraine. Technical Schools have been established from pre-Revolutionaries secondary technical and agronomic schools (Sutiski, Mogiliv-Podilskiy agricultural, Kamenetz-Podilsk agricultural college in name of Karl Liebknecht, Maslivskyy seed-sort technical school, Kamenetz-Podilsk college of sugar manufacturing). The author by means of specific examples represents functioning of advisory boards in agricultural higher educational institutions, which assisted heads of institutes in administrative cases, especially they participated in various committees, execute orders, made reports, estimates, reviews. Where investigated structural changes in specific educational institutions: the institutes where divided into the faculties, the technicums into the departments. The author described the formation process of the teaching staff, researched their personal, quantitative and qualitative components. In the article describes the work of selection committees which consisted of representatives of government party committee of professional education, council of Trade Unions, committee of poor peasants. Researcher pays attention to quantitative composition of student youth, demonstrates how quantity of students in different years was not constant. Information about educational and age limit of students has certain interest.

Keywords: institute, college, faculty, department, student, professor, teacher.

В.В.Покалюк

**Архивные источники о сельскохозяйственных вузах
Правобережной Украины в начале 20х гг. XX в.: структурные изменения,
формирование преподавательского и студенческого состава**

В статье на основании архивных источников, прежде всего Центрального государственного архива высших органов власти и управления Украины, показано процессы структуризации сельскохозяйственных институтов в начале 1920-х гг., которые создавались на базе бывших университетов, институтов (Киевский ветеринарно-зоотехнический и Каменец-Подольский сельскохозяйственный институты). В то же время, техникумы организовывались на базе дореволюционных средних технических и агрономических школ (Сутиский, Могилев-Подольский сельскохозяйственные, Каменец-Подольский сельскохозяйственный техникум имени Карла Либкнехта, Масловский семенно-сортовый техникумы, Каменец-Подольский техникум сахароварения). Автор на конкретных примерах показал деятельность совещательных органов в сельскохозяйственных вузах, которые помогали руководителям в управлении учреждениями, в частности они участвовали в работе различных комиссий, выполняли отдельные поручения, составляли отчеты, сметы, доклады. Исследуются структурные изменения в конкретных учебных заведениях: институты подразделялись на факультеты, а техникумы на отделы. Автор показал процесс формирования профессорско-преподавательского коллектива, исследовал его персональный, количественный и качественный состав, деятельность приемных комиссий, которые состояли из представителей губернских партийных комитетов, органов профессионального образования, советов профсоюзов, комитетов бедноты. Значительное внимание уделил выяснению количественного состава студенческой молодежи, доказал, что количество студентов в разные годы не была постоянной. Определенный интерес вызывают данные об образовательном и возрастном цензе студенчества.

Ключевые слова: институт, техникум, факультет, отдел, студент, профессор, преподаватель.

Одержано 17 червня 2014 року